

«МИСТЕЦТВО ВІЙНИ» СУНЬ ЦЗИ ЯК ПОСІБНИК В ПРОТИДІІ МАНІПУЛЯЦІЯМ СВІДОМІСТЮ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі проаналізовано потенціал використання стародавнього трактату Сунь Цзи «Мистецтво війни» як інструменту для протидії сучасним методам маніпуляції свідомістю. Розглянуто актуальні загрози інформаційної епохи, зокрема когнітивну війну та вплив через соціальні медіа. Наведено приклади інтеграції праці Сунь Цзи в освітні програми провідних університетів та бізнес-шкіл світу. На основі тексту першоджерела сформульовано практичні рекомендації щодо виявлення прихованих намірів опонентів та захисту від інформаційного впливу.

Ключові слова: Сунь Цзи, Мистецтво війни, маніпуляція свідомістю, інформаційна війна, когнітивна безпека.

Abstract

The paper analyzes the potential of using Sun Tzu's ancient treatise "The Art of War" as a tool to counter modern methods of consciousness manipulation. Current threats of the information age, including cognitive warfare and influence through social media, are examined. Examples of the integration of Sun Tzu's work into the educational programs of leading universities and business schools around the world are given. Based on the primary source text, practical recommendations are formulated for detecting the hidden intentions of opponents and protecting against information influence.

Keywords: Sun Tzu, The Art of War, consciousness manipulation, information warfare, cognitive security.

Вступ

Сучасна інформаційна епоха характеризується безпрецедентним рівнем доступу до даних, що створює сприятливе середовище для маніпуляцій масовою свідомістю. Дослідники Оксфордського університету зазначають, що маніпуляції в соціальних мережах з боку політичних діячів перетворилися на проблему суспільного масштабу. Уряди та політичні партії витрачають значні ресурси на створення дезінформації та формування громадської думки [1]. Окрім політичної сфери, загрози надходять від бізнесу через агресивний маркетинг та медіа, які використовують психологічні вразливості аудиторії.

У цьому контексті виникає поняття «когнітивної війни», де людський розум стає полем битви. Метою такої війни є зміна не лише того, що люди думають, але й того, як вони діють [2]. Звідси випливає нагальне завдання: знайти надійну методологічну основу для протидії цим загрозам. Ефективним інструментом у цьому може стати класична стратегічна думка, зокрема трактат Сунь Цзи «Мистецтво війни».

Основна частина

Трактат Сунь Цзи, написаний понад два тисячоліття тому, сьогодні сприймається не лише як військовий статут, а і як універсальний посібник із досягнення цілей в умовах конфлікту інтересів. Книга є базовим елементом навчальних планів у провідних освітніх закладах світу, що підтверджує її актуальність для підготовки фахівців зі стратегічного мислення. Аналіз освітніх програм демонструє широку географію вивчення трактату: Військово-морський коледж США включає «Мистецтво війни» до курсу «Стратегія і війна», розглядаючи його нарівні з працями Клаузевіца для формування стратегічного бачення [3], тоді як Університет Цінхуа пропонує спеціалізований курс із глибоким аналізом тексту та його застосуванням у сучасному управлінні [4]. Водночас Сінгапурський інститут бізнесу в межах власної програми акцентує на адаптивності та конкурентній боротьбі [5], а Університет Тунку Абдул Рахман у Малайзії інтегрує ідеї Сунь Цзи в курси з бізнес-стратегій, навчаючи студентів застосовувати давню мудрість у корпоративному менеджменті [6].

Ключова теза Сунь Цзи, яка слугує фундаментом для розуміння природи маніпуляції, звучить так: «Війна – це шлях обману» [7, с. 8]. У контексті сучасного інформаційного протистояння це означає, що будь-який маніпулятор – від політика до маркетолога чи пропагандиста – насамперед намагається

приховати свої справжні наміри. Стратег надає чіткі індикатори для виявлення таких прихованих мотивів, які можна ефективно екстраполювати на сучасні комунікації.

Насамперед Сунь Цзи звертає увагу на маскування намірів та використання дезінформації як базових інструментів впливу. Його порада: «Тому, якщо ти й можеш що-небудь, показуй супротивнику, ніби не можеш; якщо ти й користуєшся чим-небудь, показуй йому, ніби ти цим не користуєшся» [7, с. 8-11] – описує принцип створення фальшивої картини реальності. У сучасних умовах це проявляється у штучному заниженні власних можливостей (наприклад, політиками перед виборами), маніпулятивному переформатуванні фактів або навмисному відволіканні уваги аудиторії другорядними темами.

Другим важливим інструментом маніпуляції є емоційна дестабілізація. Сунь Цзи зазначає: «Викликавши у нього гнів, доведи його до стану розладу; вдавши сумирність, виклич у ньому бундючність» [7, с. 11]. У цифрову епоху цей принцип активно застосовується в соціальних мережах: алгоритми просувають контент, що викликає сильні емоції – гнів, страх або відчуття моральної переваги. Людина, яка реагує емоційно, стає значно більш вразливою до нав'язування готових висновків і рішень.

Доповнює цей арсенал умінь визначати приховані наміри за розбіжністю між словами і діями. «Якщо промови супротивника сумирні, а бойові приготування він посилює, значить, він виступає» [7, с. 82]. У сучасному інформаційному просторі це правило допомагає розпізнавати маніпуляторів, які зовні демонструють «миролюбність» або «нейтральність», але паралельно збільшують активність бот-мереж, розкручують потрібні наративи або формують спрямовану дезінформаційну кампанію. Така невідповідність зовнішніх декларацій і реальних дій є ключовим індикатором прихованого впливу.

Окремої уваги заслуговує трактування глави про використання шпигунів. Сунь Цзи стверджував, що «знання становища супротивника можна отримати лише від людей» [7, с. 122]. У цифрову епоху роль «шпигунів» виконують алгоритми збору даних та системи моніторингу. Як зазначають експерти з кібербезпеки, «знати свого ворога» в сучасному контексті означає розуміти, як саме збирається інформація про користувача [8]. Маніпулятори використовують цифровий слід для створення детального профілю жертви, перетворюючи тестування її психологічної стійкості на ефективний інструмент впливу. Саме тут актуалізується принцип: «Якщо знаєш його і знаєш себе, перемога недалеко» [7, с. 96], який став основою сучасної протидії соціальній інженерії, де головною вразливістю є людська психологія [9, 10].

Універсальність цих принципів добре видно на реальних прикладах із бізнесу. Наприклад, у протистоянні компаній Blockbuster та Netflix індустріальний гігант Blockbuster зазнав краху через стратегічну нерухомість: маючи можливість перейти в онлайн-стрімінг, керівництво вперто трималося за мережу фізичних магазинів, ігноруючи зміну поведінки клієнтів. Вони діяли прямо всупереч настанові Сунь Цзи: «Форма у війська подібна до води: форма у води – уникати висоти і прагнути донизу; форма у війська – уникати повноти і вдаряти по порожняві. Вода встановлює свою течію залежно від місця; військо встановлює свою перемогу залежно від супротивника» [7, с. 57]. Аналогічна ситуація сталася з Kodak: компанія першою розробила цифрову камеру, але свідомо відмовилася її розвивати, щоб не зашкодити своїм продажам фотоплівки. Замість того, щоб стати «подібними до води» і змінити форму бізнесу під нові реалії, вони намагалися зберегти старе русло, що призвело до банкрутства [11].

Висновки

На основі проведеного аналізу можна сформувати дієві поради для протидії маніпуляціям свідомістю, спираючись на філософію Сунь Цзи. Фундаментом захисту має стати підхід «попередніх розрахунків»: перед прийняттям будь-якого рішення чи формуванням думки необхідно зупинитися й проаналізувати ситуацію, повністю відкинувши емоції. Як зазначав стратег, «хто – ще до битви – перемагає попереднім розрахунком, у того шансів багато» [7, с. 11]. Водночас важливо завжди пам'ятати про концепцію «шляху обману» і припускати, що будь-яке інформаційне повідомлення може містити прихований мотив. Якщо джерело намагається викликати сильний гнів або ейфорію, це з високою ймовірністю вказує на спробу маніпуляції.

Найефективнішою ж протидією є «атака на стратегію» – руйнування планів маніпулятора ще до їхньої реалізації. Керуючись принципом «найкраща війна – розбити замисли супротивника» [7, с. 24], суспільство має розвивати критичне мислення та медіаграмотність, що робить свідомість невразливою до ворожої пропаганди.

З огляду на це, рекомендовано включити вивчення трактату «Мистецтво війни» як необхідний компонент в освітні програми з журналістики, політології та кібербезпеки. Випускники таких програм мають здобути навички стратегічного аналізу інформаційного поля, навчитися розпізнавати непрямі ознаки інформаційних атак та застосовувати принципи «непрямих дій» для ефективного захисту національного інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bradshaw S., Howard P. N. Social media manipulation by political actors an industrial scale problem [Електронний ресурс] // University of Oxford. — 2021. — January 13. — Режим доступу: <https://www.ox.ac.uk/news/2021-01-13-social-media-manipulation-political-actors-industrial-scale-problem-oxford-report> (дата звернення: 01.01.2026).
2. Marma K. J. S. Deceive to Dominate: Tracing Sun Tzu's Legacy in Modern Cognitive Warfare [Електронний ресурс] // Modern Diplomacy. — 2025. — April 18. — Режим доступу: <https://modern diplomacy.eu/2025/04/18/deceive-to-dominate-tracing-sun-tzus-legacy-in-modern-cognitive-warfare/> (дата звернення: 01.01.2026).
3. Lynch D. J. Strategy and War : Academic Year 2025–2026 Syllabus [Електронний ресурс] : силабус / D. J. Lynch. – Newport : U.S. Naval War College, 2025. – 211 с. – Режим доступу: <https://usnwc.edu/images/portals/13/FleetSeminar/SW-FSP-Syllabus-AY-25-26.pdf> (дата звернення: 31.12.2025).
4. Winning in Business: The Art of War by Sun Tzu [Електронний ресурс] / Jiangxi University of Finance and Economics // XuatangX. — Режим доступу: <https://www.xuetangx.com/course/1992586KC003971intl/26301500> (дата звернення: 31.12.2025).
5. Applying Sun Tzu's Art of War Strategy in Modern Business [Електронний ресурс] / Singapore Chinese Chamber Institute of Business // SCCIOB. — Режим доступу: <https://www.scciob.edu.sg/programmes-courses/applying-sun-tzus-art-of-war-strategy-in-modern-business/> (дата звернення: 31.12.2025).
6. UFBC1011 Micro-Credential: Sun Zi's Art of War and Business Strategies [Електронний ресурс] / Universiti Tunku Abdul Rahman, Centre for Extension Education. — Режим доступу: https://cee.utar.edu.my/MCC/courses/On9_Accounting/KPR/SUN%20ZIS%20ART%20OF%20WAR%20AND%20BUSINESS%20STRATEGIES%20UFBC1011.pdf (дата звернення: 31.12.2025).
7. Сунь-цзи. Мистецтво війни / Сунь-цзи ; пер. Г. Латник. – Київ : Арій, 2014. – 128 с.
8. The Art of Cyber War: Sun Tzu and Cybersecurity. Secure, Scalable and Smart Cybersecurity Solutions | SonicWall. — Режим доступу: <https://www.sonicwall.com/blog/the-art-of-cyber-war-sun-tzu-and-cybersecurity> (дата звернення: 06.01.2026).
9. Software Testing and Spies in The Art of War. EvilTester.com. — Режим доступу: <https://www.eviltester.com/essays/artofwar/spies-testing.html> (дата звернення: 06.01.2026).
10. Cybersecurity Lessons from Sun Tzu's "The Art of War" [Електронний ресурс] // Fortress SRM. — Режим доступу: <https://fortressrm.com/cybersecurity-lessons-from-sun-tzus-the-art-of-war/> (дата звернення: 01.01.2026).
11. SpeakerCoachAndy Ng: 5 Case Studies of Sun Tzu Art of War in Business [Електронний ресурс] / SpeakerCoachAndy Ng // LinkedIn. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/5-case-studies-sun-tzu-art-war-business-trainerandy-ng-9mmbc/> (дата звернення: 31.12.2025).

Царенко Максим Олександрович – студент групи ІПКТ-24б, факультет інтелектуальних інформаційних технологій та автоматизації, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, email: maksimcarenko700@gmail.com.

Науковий керівник: **Теклюк Анатолій І.** – кандидат філософських наук, доцент, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua

Tsarenko Maksym Oleksandrovych – student of group ІПКТ-24b, Faculty of Intelligent Information Technologies and Automation, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, email: maksimcarenko700@gmail.com.

Supervisor: **Tekliuk Anatoliï I.** – PhD in Philosophy, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua